

SORGSENTERET

Vårt andre nyhetsbrev i 2010 vil orientere om aktuell forskning, presentere tema som omhandler barn, sorg og familier, og formidle referanser fra ny forskning som er kommet på området. Vi vil også kort beskrive prosjekter som nå er startet ved sorgsenteret.

Sorgsenteret er nå ett år gammelt. Det finansieres av det danske Egmontfondet, og bærer navnet "Sorgsenter – et forskningsprosjekt støttet av Egmont Fonden", forkortet til Sorgsenteret. Vi

gjennomfører forskning, psykologhjelp, og kunnskapsformidling. I dette semesteret arrangerer vi blant annet et kurs med de kjente nederlandske sorgforskere Margaret Stroebe og Henk Schut (18. november).

I vår og høst har vi utvidet det kliniske tilbudet fra senteret med flere ulike grupper - for barn, voksne og for beste-foreldre i sorg. Mer informasjon finnes på www.krisepsyk.no

KONFERANSE OG KURS

2010

Coping with loss and helping the bereaved

Dagseminar med Margareth S. Stroebe og Henk Schut
Bergen, November 18. 2010

Mer informasjon på våre nettsider: www.krisepsyk.no eller ved henvendelse til Sorgsenteret: sorgsenter@krisepsyk.no

NYHETER OM SORG

Nye bøker: Hvordan snakke med barn om døden? og Barn og ritualer

Atle Dyregrov fra Sorgsenteret har utkommet med to bøker som begge omhandler barn og døden. Den første boken har tittelen "Hva skjer når vi dør? Å snakke med barn om døden" (Gyldendal Forlag), og er skrevet for å

leses for barn. Den beskriver med tekst hva som skjer når vi dør og er illustrert med bilder fra virkeligheten, bl.a. av kister med døde personer i (død voksen og dødt barn), begravelse, bisettelse, kremasjonsrom og kremasjonsovn. Vanskelige tema er tatt opp i et enkelt språk og boken fyller et tomrom etter en lignende dansk bok som ikke lenger er mulig å få kjøpt.

Den andre boken bærer tittelen; "Å ta avskjed. Ritualer som hjelper barn gjennom sorg" (Fagbokforlaget). Den beskriver hvilke funksjoner ritualer har for barn og voksne, før den gir praktiske råd i forhold til hvordan barn skal tas med i ritualer.

Boken beskriver hvilken fremgangsmåte en bør benytte når barn skal være med, og hvilke reservasjoner som bør gjelde. Den omtaler også ulike former for ritualer, inkludert spontanritualer.

Studie av søsken etter dødfødsel

Erlandsson og medarbeidere (2010) har gjort en liten studie av barn (via spørreskjema til deres foreldre) som

Henk Schut

Margaret Stroebe

Hope
Hope is the thing with feathers
That perches in the soul,
And sings the tune without the words,
And never stops at all

Emily Dickenson

har mistet søsken i dødfødsel. Mer enn halvparten av barna hadde sett sine døde søsken. Foreldre var fornøyd med sin beslutning enten de valgte å inkludere barna i situasjonen (se sitt søsken) eller ikke. Gjennom å samtale om den døde, la barna lage tegninger, være med å dekorere kisten, syng i begravelsen, velge ut gravstein og ved å gå til graven med blomster og stearinlys, ble barna aktivt inkludert i etterkant.

Erlandsson, K., Avelin, P., Säflund, K., Wredling, R., & Rådestad, I. (2010). Siblings' farewell to a stillborn sister or brother and parents' support to their older children: A questionnaire study from the parents' perspective. *Journal of Child Health Care*, 14, 151–160.

Å kommunisere med barn når foreldre dør

Rachel Fearnley (2010) har skrevet en god kvalitativ artikkel om hvor ofte helsepersonell ikke kommuniserer og informerer godt nok når barn er pårørende ved foreldres dødelige sykdom. Hun argumenterer for at barn som opplever at en forelder er så syk at døden nærmer seg skal ha regelmessig informasjon og bli tatt med i diskusjoner om situasjonen. Hun påpeker hvordan dette forutsetter bedre opplæring av helsepersonell for å klare denne oppgaven. Ikke minst argumenterer hun for tverrfaglig trening slik at barns situasjon forbedres.

Fearnley, R. (2010). Death of a parent and the children's experiences: Don't ignore the elephant in the room. *Journal of Interprofessional Care*, 24, 450–459.

Nytt instrument

Sammen med psykolog Pål Kristensen fra Nasjonalt Kunnskapssenter for Vold og Traumatisk Stress (NKVTS) har dr. philos Atle Dyregrov oversatt et spørreskjema som kartlegger komplisert sorg hos voksne. Skjemaet er utarbeidet av Holly G. Prigerson, (Ph.D), og Paul K. Maciejewski, (Ph.D) etter omfattende forskning. Skjemaet heter på norsk Forlenget sorgforstyrrelse (PG-13) og har 13 spørsmål. Dette kan nyttes til å finne ut om noen lider av sorg ut over det som er vanlig, og kan fås ved henvendelse til Sorgsenteret eller NKVTS.

TEMA: RITUALER NÅR BARN DØR

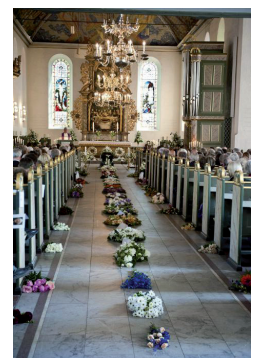
Psykolog, dr. philos Atle Dyregrov

På 70- og 80-tallet vokste det frem en gradvis erkjennelse av at når barn døde ved starten av livet var det viktig at foreldre fikk se og holde sitt barn, at en stimulerte til kontakt med barnet, og at barna i stedet for å få en anonym grav fikk en egen grav. Dette gjør dødsfallet virkelig og gir minner som gir barnet en identitet. Slik er det med fotavtrykk og fotografier også. Når barnet dør før eller i forbindelse med fødsel, er det i ettertid vanskelig for både foreldre og omgivelsene å skjønne at det har vært et barn.

I VG har det vært en debatt vedrørende foreldres kontakt med det døde barnet ved selektiv abort. Sosiolog Sølvi Marie Risøy mener med belegg i sin forskning (23 intervju med kvinner etter ikke-selektiv og selektiv abort) at sykehusenes ritualpraksis kan forverre sorgen hos kvinner gjennom en skadelig tilknytning til fosteret. Hun mener det er det å se og holde som gjør fosteret til et individ med egne særtrekk og som gjennom tilknytning til barnet skaper sorgen. Dette synet kan dessverre lett gi inntrykk av at foreldres ritualdeltagelse etter små barns død er skadelig. Det bør ikke stå uimotsagt. Det er selvfølgelig mulig at sorgreaksjoner forsterkes gjennom tilknytning til barnet, men sorg er ikke farlig.

Få angrep på at de deltar

Det er derfor grunn til å utfordre korrektheten av Risøys konklusjon. I mine 30 år som psykolog med arbeid opp mot familier som mister barn har jeg svært sjelden hørt om foreldre som angrep på at de har deltatt i ritualer, eller at de sliter etter å ha blitt presset til kontakt med sitt døde barn. Det samme gjelder inkludering av barn i ritualene. Noen har slitt med sterke minner fra disse situasjonene, men likevel ikke villet vært deltagelse foruten. Mens vi kan hjelpe med minner som blir plagsomme, kan vi aldri omgjøre en avgjørelse om ikke å delta. Over mange år har vi akkumulert erfaring som tilsier at vi faktisk skal oppfordre foreldre til å ta del i ritualene. De fleste foreldre fremhever også at det er sykehuspersonell som har erfaring og vet hvor viktig dette er som må forklare og motivere for deltagelse. Når jeg blir spurt til råds, vil jeg si at erfaring tilsier at vi forsiktig skal motivere foreldre og søsken for deltagelse, men selvfølgelig ikke presse utilbørlig. Et viktigere fokus enn om man skal

delta i ritualer – er hvordan dette bør gjøres.

Hva vet vi om dette? En forskningsgruppe bestående av Joanne Cacciatore, Ingela Rådestam og norske Frederik Frøen rekrutterte via ulike organisasjoner på internett 2292 kvinner som hadde opplevd dødfødsler fra 20. svangerskapsuke. De målte angst og depresjonssymptomer. Et stort flertall rapporterte at de så (95 %) og holdt (90 %) barnet. Nesten 80 % av de som ikke så og holdt barnet angret på dette. Hovedgrunnen til at de ikke hadde kontakt med sitt døde barn var at de hadde valgt dette. Få kvinner hadde følt press på å ha kontakt eller unngå kontakt med barnet. I Risøys studie sier hun at det er vanlig at informantene hadde bestemt seg for ikke å se, men ble sterkt anbefalt å se likevel. Dette harmonerer ikke med det som vi som i hverdagen møter foreldre hører. Om utgangspunktet er at de mister et foster (som er uttrykket Risøy konsekvent nytter), så er de fleste foreldres oppfatning at de har mistet et barn, slik også Risøys informanter omtaler sine barn. Imidlertid er det også grunn til å presisere at Risøys kvalitative data ikke gir mulighet til statistisk generalisering til gruppen dette gjelder.

I Cacciatore og medarbeideres undersøkelse var det å se barnet forbundet med mindre angst og depresjon blant kvinner som ikke var gravid ved utfylling av spørreskjema, mens det var omvendt for dem som var gravide på nytt. Det er altså slik at det å se og holde sitt barn gjør at det blir vanskeligere under et nytt svangerskap. Dette bekrefter tidligere engelske studier og tilsier at det er viktig med god oppfølging under et nytt svangerskap (Hughes, Turton, & Evans, 1999; Hughes, Turton, & Hopper, 2002). Forskerne konkluderer med at personell gir både verbal og nonverbal kommunikasjon i disse situasjonene og at dersom de formidler at det å se og holde sin baby er like normalt etter en dødfødsel og fødsel av et levende barn, så responderer foreldre positivt. Om personell signaliserer en holdning om at det å se barnet er et valg som foreldre må gjøre, så impliserer dette at denne atferden nødvendigvis ikke er normal og akseptabel og det kan forsterke abnormaliteten i situasjonen. Denne studien har med mødre hvis barn døde fra 20 uke og fremover. Det betyr at resultatene ikke nødvendigvis vil være gyldige når barnet dør tidligere enn dette. Jo mindre barnet er, og jo mer barnets utseende avviker fra et fullbåret barn, desto større er potensialet for at det gir sterke inntrykk som foreldrene kan slite med i ettertid. Det betyr at en må vektlegge å forberede foreldre på hva de vil se og hvor lett barnet kjennes når det holdes. Det kan også bety at noen trenger hjelp i ettertid med sterke minner de slites med, minner som ikke naturlig demper seg. Vi har kunnskap om hvordan vi kan hjelpe med dette. Samtidig må vi respektere at flere vil vegre seg mot kontakt når barnet dør så tidlig. Vi kan gjøre urett om de presses til ritualer de ikke ønsker. Å skape minner som foreldre kan dele med senerefødte søsken kan også være viktig, eks. gjennom foto. Fra søsken kommer i 4-5 års alderen kan de bli opptatte av et søsken som døde før de ble født.

Kort vei til det traumatiske

Det kan være kort vei mellom det som er terapeutisk og det som er traumatisk når et barn dør. Press, en uheldig bemerkning, eller spesielt manglende forberedelse på hva en møter (sanseopplevelser), kan medføre at opplevelsen kan bli traumatisk. I de nordiske landene har vi tradisjon for å tilrettelegge situasjonen rundt en dødfødsel på en omsorgsfull måte for foreldre. Det kan vi også gjøre rundt senaborter. Foreldre må selv få velge hva de ønsker uten press om å se og holde barnet, men vi må signalisere at kontakt mot et barn som fødes er naturlig, og vi må sikre at foreldre i den grad det er mulig forberedes på hva det innebærer å se og holde barnet, og at de får den tid de ønsker med barnet. Før søsken trekkes inn i avskjedsritualene må de forberedes på hva de går til, få støtte, tid og forklaring underveis, og følges opp med samtale etterpå.

Cacciatore, J., Rådestad, I., & Frøen, J. F. (2008). Effects of contact with stillborn babies on maternal anxiety and depression. *Birth*, 35, 313–320.

Hughes, P., Turton, P., & Evans, C. D. H. (1999). Stillbirth as a risk factor for anxiety and depression in the next pregnancy: does time since loss make a difference? *British Medical Journal*, 318, 1721–1724.

Hughes, P., Turton, P., & Hopper, E. (2002). Assessment of guidelines for good practice in psychosocial care of mothers after stillbirth: a cohort study. *The Lancet*, 360, 114–118.

IGANGSATTE PROSJEKTAKTIVITETER

Vi har laget en oversikt over de prosjekter som nå er i gang ved Sorgsenteret.

1. Komplisert sorg hos barn

En ny sorgdiagnose for voksne, kalt forlenget sorg, er foreslått inkludert i diagnosesystemet DSM-V. Tilsvarende diagnosekriterier for forlenget sorg eller andre typer kompliserte sorgreaksjoner er ikke blitt utviklet for barn. Dette prosjektet ledes av dr. philos Atle Dyregrov. Vi har samlet den mest sentrale litteraturen som er skrevet om kompliserte sorgreaksjoner hos barn. Vi har også gjort fokusgruppeintervju med klinikere fra Danmark, Norge og England. En gjennomgang av denne litteraturen er nå skrevet ut som et bokkapittel og som en artikkel om komplisert sorg hos barn. Senere vil vi kontakte sentrale forskere og klinikere internasjonalt som arbeider med barn i sorg. Disse vil bli bedt om å fylle ut spørreskjema omkring deres forskning/kliniske erfaring med komplisert sorg hos barn. Basert på en systematisk gjennomgang av dette materialet vil vi kunne sette opp en nærmere bestemmelse av komplisert sorg hos barn, eventuelt med forslag til diagnostiske kategorier.

2. Sorg og skole

Vi arbeider med to delprosjekter som skal sikre bedre kunnskap om sørgende barn i skolen. Det ene prosjektet vil undersøke samspillet mellom lærer og elev. Sørgende elever klager svært ofte over at de ikke forstås i skolen. Vi har allerede undersøkt elevenes opplevelse av situasjonen og vil i dette delprosjektet se på hvordan lærere opplever å ha elever i sorg samt deres holdninger til området. Datainnsamling er i gang og vil bestå av både spørreskjema og fokusgruppeintervju med lærere, rektorer og helsesøstre.

Den andre delundersøkelsen gjennomføres i samarbeid med professor Tim Brennen og professor Francisco Pons fra Psykologisk institutt ved Universitetet i Oslo og kolleger i Danmark. Prosjektet vil søke å kartlegge hvorfor så mange elever som opplever sorg sliter med læring i skolen. Vi vil se på kognitive og emosjonelle faktorer som kan påvirke læring, bla. ved å studere oppmerksomhet og hukommelse.

Femti barn som har mistet foreldre og 50 matchede kontroller vil inngå i undersøkelsen. Spørreskjema og testbatteri er utviklet og forventet datainnsamling vil bli i 2011. Dette arbeidet ledes av dr. philos Atle Dyregrov i samarbeid med psykolog Rolf Gjestad.

På basis av disse delstudiene vil det skrives artikler og utvikles et veiledningshefte for håndtering av sorg i skolen.

3. Instrumentutvikling

I forbindelse med undersøkelser på sorgområdet, både for å kartlegge reaksjoner og for å kunne evaluere effekt av tiltak, er det nødvendig å nytte ulike kartleggingsinstrumenter (spørreskjema). På sorgområdet finnes det flere sorgskjema for barn. Ett av disse er utviklet av vår gruppe (SfK) under ledelse av dr. philos Atle Dyregrov i samarbeid med forskere i England og USA. Vi vil analysere data samlet inn ulike steder i verden med sikte på å forbedre dette instrumentet. Vi vil også arbeide videre med en "skjemapakke" som er hensiktsmessig å benytte i ulike forskningsprosjekter. Her trengs såkalt psykometrisk arbeid å utføres for å sikre kvaliteten på instrumenter som benyttes.

Vi har oversatt en kortversjon av Hogan Sibling Inventory of Bereavement og har sammen med Pål Kristensen ved NKVTS oversatt spørreskjemaet Prolonged Grief Inventory (PG-13) (se notis annet sted i nyhetsbrevet).

4. Sorggrupper i Norge

Dette prosjektet kartlegger omfang, innhold og tilfredshet med sorggruppeaktivitet ved dødsfall i Norge, med mål om å optimalisere denne type hjelptiltak. To informantgrupper inngår i studien; gruppeledere og gruppedeltakere. Prosjektet ledes av dr. philos Kari Dyregrov i samarbeid med sosiolog Iren Johnsen. Her er allerede mye av datainnsamling unnagjort og data er under bearbeidelse. Resultatene vil gi en pekepinn på omfanget av sorggrupper i Norge og hvordan gruppeledere og deltagere opplever disse gruppene. Dessuten håper vi å kunne forstå bedre hvorfor og for hvem sorggrupper er best egnet.

5. Barn som pårørende ved kreft

SfK's toårige prosjekt "Barn som pårørende ved kreft" i samarbeid med den norske Kreftforeningen ble formelt avsluttet 31.05.2010. Prosjektet har samlet inn både kvalitative og kvantitative data på fem undergrupper av informanter; syke/pårørende/etterlatte voksne + pårørende/etterlatte barn og unge. Prosjektets hovedmålsetting er å bidra til økt kunnskap om barn, unges og foreldres situasjon og hjelpetilbudet når en forelder rammes av kreft eller dør av kreft, som basis for å øke familienes livskvalitet. Et viktig fokus er på foreldres omsorgskapasitet. Prosjektet videreføres og utvides i Sorgsenteret ved dr. philos Kari Dyregrov. Rapport er under utarbeidelse og faglige artikler vil skrives.

6. Ritualdeltagelse

Vi vil undersøke hvordan barn opplever ritualdeltagelse og hvordan dette påvirker sorgbearbeidelse. Her finnes det så godt som ingen studier av barns erfaringer og konsekvensene av deltagelse.

Sosialantropolog Gunn Helen Søfting leder prosjektet som nylig er søkt godkjent ved den Regionale komité for medisinsk og helsefaglig forskningsetikk (REK). Intervjuer med personell som arbeider i tilknytning til ritualene (begravelsesbyrå og kirke) vil kunne påbegynnes før REK-godkjennelse foreligger.

7. Dødstedsundersøkelse

SfK er av Nasjonalt folkehelseinstitutt blitt bedt om å evaluere såkalte Dødstedsundersøkelser i Norge, hvor et barn under tre år dør plutselig i hjemmet. Her vil vi kunne utlede hva som er god/mindre god hjelp i en akutfase for familien. Psykologspesialist Unni Heltne inngår som prosjektleder. Prosjektet er godkjent av REK og selv om prosjektet ikke finansieres via Egmont-midler, er det naturlig å ta det inn som del av Sorgsenteret. Nylig ble det bestemt at slike undersøkelser skal tilbys obligatorisk.

8. Dødsbudskap

Midlene fra Folkehelseinstituttet har muliggjort at vi har kunnet igangsette utvikling av et prosjekt rundt menneskers opplevelse av det å få et dødsbudskap. Dette er i svært liten grad undersøkt på verdensbasis. Dette til tross for at det er en svært sensitiv situasjon med mulighet for traumeutvikling. Psykologspesialist Unni Heltne har utarbeidet en prosjektbeskrivelse som er søkt REK. Hun er også prosjektleder. Vi ønsker å nå ut til en alle som har opplevd dødsfall ved ulykker over en bestemt tidsperiode. Vi har også gjennomført en rekke kurs i praktisk formidling av dødsbudskap. Her har vi sammenstilt informasjon fra 120 evalueringer av kurset og utarbeidet en artikkel.

9. Tidlig intervensjon (etter dødsfall og andre kritiske hendelser)

Det har kommet mye forskning de seneste årene som har stor betydning for hvordan umiddelbar hjelp gis etter dødsfall og andre kritiske hendelser. Uten å initiere et eget prosjekt på dette, har vi gjennomgått implikasjonene av denne forskningen for intervensjon og laget en faglig artikkel for internasjonal publisering. Det danske Månedsskrift for Praktisk Lægegering har bedt om en artikkel omkring samme emne og den internasjonale artikkel vil da komme i en kortform på dansk.

"Begravelse ombord", Carl Sundt-Hansen

NYE PUBLIKASJONER

- Anderson, J. R., Gillies, A., & Lock, L. C. (2010). Pan thanatology. *Current Biology*, 20, 349–351.
- Boelen, P. (2010). Intolerance of uncertainty and emotional distress following the death of a loved one. *Anxiety, Stress and Coping*, 23, 471–478.
- Boelen, P. A., Huntjens, R. J. C., van Deursen, D. S., & van den Hout, M. A. (2010). Autobiographical memory specificity and symptoms of complicated grief, depression, and posttraumatic stress disorder following loss. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 41, 331–337.
- Boelen, P. A., van den Bout, J., & van den Hout, M. A. (2010). A prospective examination of catastrophic misinterpretations and experiential avoidance in emotional distress following loss. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 198, 252–257.
- Breen, L. J., & O'Connor, M. (2010). Acts of resistance: Breaking the silence of grief following traffic crash fatalities. *Death Studies*, 34, 30–53.
- Chapple, A. (2010). Viewing the body after bereavement due to a traumatic death: qualitative study in the UK. *BMJ* 2010;340:c2032, doi:10.1136/bmj.c2032.
- Chow, A. Y. M. (2010). Anticipatory anniversary effects and bereavement: Development of an integrated explanatory model. *Journal of Loss and Trauma*, 15, 54–68.
- Coifman, K. G., & Bonanno, G. A. (2010). When distress does not become depression: Emotion context sensitivity and adjustment to bereavement. *The Journal of Abnormal Psychology*, 119, 479–490.
- Cronfalk, B. S., Ternstedt, B.-M., & Strang, P. (2010). Soft tissue massage: Early intervention for relatives whose family members died in palliative cancer care. *Journal of Clinical Nursing*, 19, 1040–1048.
- Elklit, A., Reinholt, N., Nielsen, L. H., Blum, A., & Lasgaard, M. (2010). Posttraumatic stress disorder among bereaved relatives of cancer patients. *Journal of Psychosocial Oncology*, 28, 399–412.
- Erlandsson, K., Avelin, P., Säflund, K., Wredling, R., & Rådestad, I. (2010). Siblings' farewell to a stillborn sister or brother and parents' support to their older children: A questionnaire study from the parents' perspective. *Journal of Child Health Care*, 14, 151–160.
- Fearnley, R. (2010). Death of a parent and the children's experiences: Don't ignore the elephant in the room. *Journal of Interprofessional Care*, 24, 450–459.
- Field, N. P., & Filanosky, C. (2010). Continuing bonds, risk factors for complicated grief, and adjustment to bereavement. *Death Studies*, 34, 1–29.
- Hauksdóttir, A., Valdimarsdóttir, U., Fürst, C. J., Onelöv, E., & Steineck, G. (2010). Health care-related predictors of husbands' preparedness for the death of a wife to cancer – A population-based follow-up. *Annals of Oncology*, 21, 354–361.
- Hibberd, R., Elwood, L. S., & Galowski, T. E. (2010). Risk and protective factors for posttraumatic stress disorder, prolonged grief, and depression in survivors of the violent death of a loved one. *Journal of Loss and Trauma*, 15, 426–447.
- Holland, J. M., & Neimeyer, R. A. (2010). An examination of stage theory of grief among individuals bereaved by natural and violent causes: A meaning-oriented contribution. *Omega*, 61, 103–120.
- Ishikawa, N., Pridmore, P., Carr-Hill, R., & Chaimuangdee, K. (2010). Breaking down the wall of silence around children affected by AIDS in Thailand to support their psychosocial health. *AIDS Care*, 22, 308–313.
- Ito, T., Nobutomo, K., Fujimiya, T., & Yoshida, K. (2010). Importance of explanation before and after forensic autopsy to the bereaved family: Lessons from a questionnaire study. *The Journal of Law, Medicine and Ethics*, 36, 103–105.
- Kalantari, M., & Vostanis, P. (2010). Behavioural and emotional problems in Iranian children four years after parental death in an earthquake. *International Journal of Social Psychiatry*, 56, 158–167.
- Kempson, D., & Murdock, V. (2010). Memory keepers: A narrative study on siblings never known. *Death Studies*, 34, 738–756.
- Kersting, A., & Kroker, K. (2010). Prolonged grief as a distinct disorder, specifically affecting female health. *Archives of Women's Mental Health*, 13, 27–28.
- Kristensen, P., Weisæth, L. & Heir, T. (2010). Predictors of grief after a natural disaster: A population study two years after the 2004 South-East Asian tsunami. *Death Studies*, 34, 137–150.

- Lichtenthal, W. G., & Cruess, D. G. (2010). Effects of directed written disclosure on grief and distress symptoms among bereaved individuals. *Death Studies, 34*, 475–499.
- Maccallum, F., & Bryant, R. A. (2010). Attentional bias in complicated grief. *Journal of Affective Disorders, 125*, 316–322.
- Maccallum, F., & Bryant, R. A. (2010). Impaired autobiographical memory in complicated grief. *Behavioural Research and Therapy, 48*, 328–334.
- Margola, D., Facchin, F., Molgora, S., & Revenson, T. A. (2010). Cognitive and emotional processing through writing among adolescents who experienced the death of a classmate. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 2*, 250–260.
- McFerran, K., Roberts, M., & O'Grady, L. (2010). Music therapy with bereaved teenagers: A mixed methods perspective. *Death Studies, 34*, 541–565.
- Mendhekar, D. N., & Lohia, D. (2010). Complicated grief in a two-and-a-half-year-old child. *Singapore Medical Journal, 51*, 34–36.
- Momartin, S., Silove, D., Manicavasagar, V., & Steel, Z. (2010). Complicated grief in Bosnian refugees: Associations with posttraumatic stress disorder and depression. *Comprehensive Psychiatry, 45*, 475–482.
- Muñiz-Cohen, M., Melhem, N. M., & Brent, D. A. (2010). Health Risk Behaviors in Parentally Bereaved Youth. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine, 164*, 621–624.
- Ong, A. D., & Fuller-Rowell, T. E. (2010). Prospective predictors of positive emotions following spousal loss. *Psychology and Aging, 25*, 653–660.
- Pearlman, M. Y., Schwalbe, K. D., & Cloitre, M. (2010). Grief in childhood. *Fundamentals of treatment in clinical practice*. Washington: American Psychological Association.
- Powell, S., Butollo, W., & Hagl, M. (2010). The differential effect on mental health in women in Bosnia and Herzegovina of the confirmed or unconfirmed loss of their husbands. *European Psychologist, 15*, 185–192.
- Sandler, I. N., Ma, Y., Tein, J., Ayers, T. S., Wolchik, S., Kennedy, C., & Millsap, R. (2010). Long-term effects of the family bereavement program on multiple indicators of grief in parentally bereaved children and adolescents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 78*, 131–143.
- Stroebe, W., Abakoumkin, G., & Stroebe, M. (2010). Beyond depression: Yearning for the loss of a loved one. *Omega, 61*, 85–101.
- van der Houwen, K., Schut, H., van den Bout, J., Stroebe, M., & Stroebe, W. (2010). The efficacy of a brief internet-based self-help intervention for the bereaved. *Behaviour Research and Therapy, 48*, 359–367.
- van der Houwen, K., Stroebe, M., Stroebe, W., Schut, H., van den Bout, J., & Wijngaards-de Meij, L. (2010). Risk factors for bereavement outcome: A multivariate approach. *Death Studies, 34*, 195–220.
- Wellisch, D. K., & Cohen, M. M. (2010). The special case of complicated grief in women at high risk for breast cancer. *Palliative and Supportive Care, 8*, 7–15.
- Wilson, A., & Marshall, A. (2010). The support needs and experiences of suicidally bereaved family and friends. *Death Studies, 34*, 625–640.
- Wilcox, H. C., Kuramoto, S. J., Lichtenstein, P., Långström, N., Brent, D. A., & Runeson, B. (2010). Psychiatric morbidity, violent crime, and suicide among children and adolescents exposed to parental death. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry, 49*, 514–523.

PUBLIKASJONER FRA MEDARBEIDERE VED SORGSENTERET 2010

Dyregrov, A. (2010). *Barn og traumer*. 2. utgave. Bergen: Fagbokforlaget.

Dyregrov, A. (2010). *Hva skjer når vi dør? Å snakke med barn om døden*. Oslo: Gyldendal.

Dyregrov, A. (2010). *Å ta avskjed. Ritualer som hjelper barn gjennom sorg*. Bergen: Fagbokforlaget.

Dyregrov, A. (2010). *Supporting Traumatized Children and Teenagers*. London: Jessica Kingsley Publishers.

Dyregrov, K. (2010). International Perspectives on Suicide Bereavement. In J. R. Jordan & J. L. McIntosh (Eds.), *Grief after suicide: Understanding the Consequences and Caring for the Survivors*. Routledge.

Dyregrov, K., Plyhn, E. & Dieserud, G. (2010). *Etterlatte ved selvmord. Veien videre*. Oslo: Abstrakt Forlag.

Hjelmeland, H., Dieserud, G., Dyregrov, K. & Knizek, B. L. (2010). *Er det farlig å snakke med folk om selvmord?* Tidsskrift for Norsk Legeforening, 130, 1018–19.

